

Ariel Lawhon

De rivier

Ariel Lawhon

An aerial, top-down photograph of a person wearing a dark winter jacket and a light-colored hat, standing in a snowy forest. The person's arms are slightly out to the sides. The trees are covered in snow, and the ground is a mix of white snow and dark patches of earth or snow. The overall tone is soft and wintry.

De rivier

roman

VERTAALD DOOR MARIJNE THOMAS

KokBoekencentrum
UITGEVERS | UTRECHT

OPMERKING VOORAF

Deze roman bevat scènes waarin seksueel geweld voorkomt en die daardoor als schokkend kunnen worden ervaren. Heb je zelf een nare, ongewenste seksuele ervaring meegemaakt? Weet dat je niet alleen bent. Neem geheel gratis en anoniem contact op met Centrum Seksueel Geweld (0800-0188).

Mijn moeder leerde me dat verloskundigen helden zijn.
Mijn zus liet me het wonder aanschouwen.
Mijn man zat naast me en hield mijn hand vast.
Om die redenen, en tienduizend meer,
is dit boek aan hen opgedragen.

‘En zij weet, want zij waarschuwt hem,
en haar instinct zit er nooit naast,
dat het vrouwtje van haar soort dodelijker is dan het mannetje.’

– Rudyard Kipling, *The Female of the Species*

1

EEN OPHANGING

NOVEMBER 1789

‘De waarheid zal aan het licht komen,
moord laat zich nooit lang verbergen.’

– William Shakespeare, *De koopman van Venetië*

HET VERLEDEN IS EEN PROLOOG

Het lichaam drijft stroomafwaarts. Maar het is eind november en de Kennebec-rivier is aan het bevriezen, grote brokken ijs dobberen en dansen op het water, stapelen zich op terwijl doorzichtige, ijzige vingers zich vanaf de andere oever in de stroming uitstrekken en alles grijpen wat passeert. De dode man, zwaar van zijn doorweekte kleren en grote leren laarzen, deint op en neer, nietsziende ogen staren naar de wassende halve maan.

Het is een onaangename nacht, van bijtende wind en verdovende kou, en hoe langzamer de rivier wordt, hoe sneller ze befrist en zo de man in haar lome greep houdt, waarbij de panden van zijn linnen hemd uitwaaiëren als blaadjes van een verwelkte bruine tulp. Nog geen uur geleden was zijn haar nog strak achterovergekamd, samengebonden met een reep kant. Die had hij natuurlijk gejat en misschien – het lot is tenslotte wispelturig – zou hij nog in leven zijn geweest als hij een andere keuze had gemaakt. Maar het was de spreekwoordelijke druppel die de emmer deed overlopen. Er zijn oorlogen uitgevochten om minder.

De dode man had haast gehad om hier weg te komen, want hij had al veel te veel problemen. Als hij behoedzamer was geweest, geduldiger, had hij zijn aanvallers in het bos horen naderen. Geluisterd. Zich verstopt. Zijn adem ingehouden. En gewacht tot ze hem waren gepasseerd. Maar de dode man was roekeloos en ongeduldig. Hijgde. Hij had sporen achtergelaten in de sneeuw en was daardoor makkelijk te traceren. Zijn haar kwam bij de worsteling los, de reep kant werd teruggepakt en in een zak gestopt, en nu is dat haar, bruin als een modderige rivieroever, deels in een klittende kluwen op zijn voorhoofd geplakt en deels in zijn mond gekropen, naar binnen gezogen in een laatste geschrokken hap naar adem voordat hij in de rivier werd gegooid.

Zijn verwrongen, gebroken lijf wordt nog zo'n vierhonderd meter meegesleurd door de stroming voordat het ijs stremt en met een vermoede kreun tot stilstand komt en hem zo'n viereenhalf meter van de waterkant af insluit, zijn gezicht net onder het ijs, mond geopend, ogen nog groot van verbijstering.

De vorst heeft het stadje Hallowell in Maine een maand te vroeg bereikt en de dooi zal pas over vele, vele lange maanden inzetten. De dode man kon dat niet weten, noch een van de andere inwoners. Ze zullen dit het jaar van de lange winter noemen. Het zal een mythisch jaar worden en deze man zal daarin een aanzienlijke rol vervullen. Maar op dit moment slaapt iedereen warm en veilig in zijn eigen bed, de deuren stevig dicht tegen de vroege, verwoestende winter. En toch. Daar, op de oever van die rivier, zie je als je goed kijkt iets bewegen in het maanlicht. Donker en soepel. Een vos. Aarzelend zet ze een poot op het ijs. En nog een. Ze twijfelt, want ze weet hoe onvoorspelbaar de rivier kan zijn, hoe die ernaar verlangt alles en iedereen te verzwelgen en mee te sleuren in haar kolkende diepten. Maar het ijs houdt, en de vos loopt langzaam in de richting van de dode man. Ze sluipt naar waar hij ligt, begraven in het ijs. Het slimme diertje kijkt hem aan, haar kop gekanteld, maar hij beantwoordt haar vragende blik niet. Ze steekt haar neus in de lucht. Ruikt of er gevaar loert. Ademt de intense geur van de vorst in en van de dennen langs de rivier en, verder weg, van een vage zweem houtvuur. Teverden-gesteld begint ze te loeien.

CLARK-SMIDSE

Donderdag 26 november

‘Niet bang zijn,’ zeg ik tegen Betsy Clark. ‘In alle jaren dat ik vrouwen tijdens hun bevalling bijsta, heb ik nog nooit een moeder verloren.’

De jonge vrouw kijkt me aan, haar ogen groot, zweetdruppeltjes op haar slapen, en knikt. Ik vermoed dat ze me niet gelooft. Dat doen ze nooit. Elke barende vrouw denkt namelijk dat ze nog maar een paar momenten verwijderd is van de dood. Dat is normaal en ik ben dan ook niet beledigd. Een vrouw is nooit kwetsbaarder dan tijdens een bevalling. En ook nooit sterker. Als een gewond dier, in een hoek gedreven en wanhopig, brengt ze haar barensood afwisselend heel ingetogen door, of fel uithalend. Dat hele proces, waarbij een lichaam binnenstebuiten wordt gekeerd, zou eigenlijk dodelijk moeten zijn. Nuchter beschouwd zou niemand het moeten overleven. En toch doen ze dat op miraculeuze wijze wel, keer op keer.

John Cowan – de jonge smid die als gezelschap in dienst is bij Betsy’s echtgenoot – kwam me twee uur geleden halen, en ik heb hem duidelijk gemaakt dat er geen seconde te verspillen was. Betsy’s kinderen schieten de wereld op ongebruikelijke snelheid binnen, en ook nog eens heel luid. Krijgende *banshees* zijn het, glibberig en rood aangelopen. Maar zo klein – zelfs voldragen – dat hun biljetjes in mijn handpalm passen. Miniatuurwezens. John luisterde gelukkig braaf en reed zo snel dat mijn lichaam nog steeds pijn doet van onze woeste rit door Hollowell.

En toch. Ik ben er nog maar nauwelijks en heb me nog maar net geïnstalleerd, of ik stel vast dat de baby al te zien is. Er zitten nog geen dertig seconden tussen haar weeën. Dit kind heeft, net als haar voorgangers, haast om zijn moeder te ontmoeten. Die is er gelukkig op gebouwd.

‘Het is zover,’ zeg ik en ik leg een warme hand op elke knie. Ik duw ze zachtjes uit elkaar en help de jonge vrouw haar nachtpon hoger op te hijzen over haar blote buik. Die voelt hard, verkrampd op het hoogtepunt van haar wee. Betsy bijt haar tanden op elkaar, in een poging niet te huilen.

Bevallen maakt van elke vrouw een beginneling. Elke keer is weer de eerste, de expertise schuilt in de helpende handen om haar heen. En dus heeft Betsy haar vrouwen om zich heen verzameld: moeder, zussen, nicht, tante. Bevallen is een gemeenschapsactiviteit, en ze komen allemaal in actie zodra haar vastberadenheid wankelt en ze het toch uitschreeuwt van de pijn. Ze weten wat dat betekent. Zelfs de vrouwen zonder duidelijke taak vinden iets te doen. Water koken. Vuur opstoken. Kleren vouwen. Dit is vrouwenwerk op het basaalste niveau. Mannen hebben hier niets te zoeken, hebben hier geen rechten. Betsy’s man heeft zich teruggetrokken in de smidse, hulpeloos, om al zijn angst en frustratie bot te vieren op het aambeeld en een stuk gesmolten staal tot overgave te dwingen.

Betsy’s vrouwen vormen een goed team; ze houden me nauwlettend in de gaten, reageren op elk signaal. Ik steek een hand uit en er wordt een warme, vochtige doek op gelegd. Ik heb nog maar net vers bloed en vruchtwater weggeveegd of die doek wordt alweer uit mijn hand getrokken en vervangen door een schone. De jongste uit Betsy’s familie – een nichtje, niet ouder dan twaalf – heeft als taak de vieze lappen uit te wassen, de ketel aan de kook te houden en de wateremmer steeds bij te vullen. Ze doet het vol overgave zonder ook maar een keer te schrikken of te klagen.

‘Ik kan je kindje al zien,’ zeg ik, mijn hand tegen het gladde, warme hoofdje. ‘Kaal als een ei. Net als de anderen.’

Betsy steekt haar kin in de lucht en terwijl de wee langzaam wegebt, vraagt ze: ‘Betekent dat dat het weer een meisje is?’

‘Het betekent helemaal niets.’ Mijn strakke blik en zachte hand rusten op het piepkleine hoofdje dat tegen mijn handpalm drukt.

‘Charles wil een jongen,’ hijgt ze.

Charles heeft niets te willen, denk ik.

Betsy wordt overvallen door weer een woeste golf, en haar zus-

sen duiken op haar af om haar benen op te tillen en naar achteren te houden.

‘Als ik het zeg, moet je persen,’ instrueer ik haar. ‘Eén. Twee. Drie.’ Ik zie hoe de wee haar buik straktrekt. ‘Nu!’

Ze houdt haar adem in en perst, en er kiert nog een centimeter kaal hoofd naar buiten, de bovenrand van de kleine oortjes gekruld achter de omsluiting van haar lichaam. Ze krijgt niet eens de kans op adem te komen voordat de volgende wee alweer toeslaat, en zo blijven ze komen, de ene na de andere. Hun greep op haar baarmoeder verslapt geen seconde. Betsy perst. Hapt naar lucht. Perst opnieuw. Opnieuw. En opnieuw. Iemand dept het zweet van haar voorhoofd, de tranen van haar wangen, maar ik wend mijn blik geen seconde af. Eindelijk komt het hoofdje naar buiten.

Ik haal mijn hand langzaam naar me toe, zacht tegen een wang, een klein oor in mijn handpalm. ‘Alleen de schouders nog. Twee keer persen, dat moet genoeg zijn.’

Maar Betsy is er wel klaar mee, en met een laatste krachtsinspanning ademt ze heel diep in en duwt het kind naar buiten, zo in mijn handen. Ze zakt achterover op het bed terwijl de baby met een *woesj* bevrijd wordt uit haar lichaam, er alleen nog mee verbonden door een zilvergrijze streng.

Een piepkleine, woedende snik vult de kamer, maar Betsy’s vrouwen klappen niet, juichen niet. Ze kijken zwijgend toe, wachten op mijn commentaar.

‘Dag, kleintje,’ fluister ik en ik houd de baby op zodat Betsy haar kan zien. ‘Je hebt weer een dochter.’

‘O,’ zegt ze teleurgesteld en ze duwt zich op haar ellebogen over-eind om te kunnen kijken.

Er is nog werk te doen en daarom ga ik weer doelgericht aan de slag. Ik leg het kleine meisje op het bed tussen de benen van haar moeder en knip de navelstreng door met mijn schaar. Zodra ik dat heb gedaan, bind ik die af met een stukje touw. Ik laat mijn handen in een emmer water zakken, boen ze schoon en ga met mijn duim over het gehemelte van het kindje. Geen hazenlip. Nog zo’n klein wonder dat ik bij een geslaagde bevalling in mijn hoofd registreer. Ik

veeg het bloed en de wasachtige vernix van het glibberige wezentje terwijl ik ondertussen een oog op Betsy houd om te zien of ze niet te veel bloed verliest. Alles lijkt normaal.

Betsy's vrouwen binden haar haren naar achteren, wassen haar gezicht, en laten haar slokjes lauwwarme thee drinken. Ze helpen haar makkelijker te gaan zitten en trekken haar een schoon nachthemd aan. Ze bereiden haar voor op de borstvoeding.

'Wat ben je mooi,' zeg ik tegen de baby en ik voeg eraan toe: 'Kijk nou hoe geliefd je bent.'

En ik bid maar tot God dat dat zo is.

Charles Clark wil zo wanhopig graag een zoon – dit is hun derde kind in vier jaar – dat zijn vastberadenheid nog Betsy's dood wordt, als hij niet oppast. En ze wil haar man zo graag een plezier doen, dat ze nooit nee tegen hem zal zeggen.

Moeder en kind lijken in orde te zijn en dus wikkel ik het meisje in schone, zachte doeken en geef haar aan Betsy. Die brengt het bundeltje naar haar borst en sist even als het kind zich vastzet aan haar tepel. Hierdoor trekt haar onderbuik nog een keer samen en verlost zich van de nageboorte. Zelfs dat vind ik fascinerend, en ik inspecteer de moederkoek op onregelmatigheden, controleer of hij intact is en er niets is achtergebleven. Ook dat lijkt allemaal normaal en ik gooi de placenta in de emmer bij mijn voeten.

'Nog één ding,' waarschuw ik.

Betsy knikt. Ze heeft dit al eerder meegemaakt.

'Even volhouden, het duurt maar een paar seconden. Maar het kan wel pijn doen.'

'Toe maar.'

Ik kneed haar onderbuik, rol de muis van mijn hand van links naar rechts opdat de baarmoeder samentrekt. De jonge vrouw krimpt ineen maar maakt geen geluid, en daarna hoeft ze niets anders meer te doen dan haar kind te voeden.

'Hoe gaan jullie haar noemen?' vraag ik.

'Mary.'

Een naam die 'bitterheid' betekent, denk ik bij mezelf, maar ik glimlach goedkeurend naar de moeder omdat dat van me wordt verwacht.

De vrouwen werken samen om Betsy te wassen en haar onderlijf in schone, droge doeken te wikkelen. Die zullen de komende dagen elk uur worden verschoond door de bakkers.

Het is halfvijf 's ochtends – nog uren voor de zon opkomt – en Betsy's vrouwen glippen weg om ook de laatste rommel weg te werken en een beetje slaap te pakken. Ze zullen elkaar de komende week aflossen om voor Betsy en haar kinderen te zorgen. Het zal de enige rust zijn die de jonge vrouw van de smid krijgt.

Ik trek mijn bevuilde schort uit, was mijn handen opnieuw en zet dan de haren vast die los zijn geschoten. Vervolgens neem ik plaats op de rand van het bed en drink het kopje thee – koud inmiddels – dat me is gebracht toen ik arriveerde. Ik kijk een tijdje naar moeder en kind.

‘Zal ik Charles gaan zeggen dat alles goed is gegaan?’ vraag ik.

‘Ja,’ antwoordt Betsy, ‘maar vertel het me maar niet als hij boos is.’

‘Hij heeft geen recht om boos te zijn. Je hebt hem een prachtig kind geschonken.’

‘Dat maakt niet uit, of hij dat recht wel of niet heeft.’

Ik adem kalmerend in. ‘Maak je maar niet druk om Charles,’ verzekert ik haar. ‘Die neem ik wel voor mijn rekening. Geniet jij van je dochter.’

De Clarks wonen in een houten huisje naast de enige smederij in drie gewesten. Het is een korte wandeling, maar ik trek toch mijn jas aan. De ijskoude lucht is als een klap in je gezicht, overweldigend na de bijna verstikkende hitte tijdens de bevalling. Bij elke ademhaling brandt de kou in mijn neusgaten. De nacht is helder en fris, de maan trots, en aan de inktblauwe hemel schitteren sterren.

Ik neem niet de moeite op de deur van de smidse te kloppen – Charles zou me met al dat gehamer toch niet horen – maar duw die open zonder mezelf aan te kondigen. Betsy's man loopt te ijsberen, tiert zachtjes, prevelt gebeden. Hij is volstrekt hulpeloos en volledig schuldig aan de recente pijn van zijn vrouw.

Charles kijkt op als ik in zijn periferie beland en laat met zo'n kracht een kruishamer neerkomen op een staaf witheet ijzer dat ik het kan voelen in de trillingen onder mijn voeten. De hele ruimte

ruikt naar heet metaal en gebakken klei. Naar zweet en angst. Charles Clark recht zijn rug, legt de hamer weg en veegt een vochtige pluk haar van zijn voorhoofd. Hij begint kaal te worden – ik zie inhammen – waardoor hij ouder lijkt dan dertig. Donker haar. Donkere ogen. Donkere baard. Piraat, dat zou een goede baan voor hem zijn als hij niet geïnteresseerd was in smeden.

Hij werpt me een vlugge blik toe, kijkt dan weg. ‘Leeft mijn vrouw nog?’ vraagt hij. Hij schraapt zijn keel om de emoties die hij voelt te verbergen.

‘Ja. Natuurlijk. Ze is gezond en wel.’

Ik denk niet dat ik de man ooit nog zo zal zien beven. De opluchting golft door zijn lichaam, zijn knieën knikken, maar dan heeft hij zich weer in de hand en kijkt me aan.

‘En het kind?’

‘Ze heeft behoorlijk sterke longen.’

Zijn gezicht betreft niet, het breekt. Ik zie de spier van zijn kaak trillen als hij zijn tanden op elkaar bijt. Hij slikt moeilijk en zegt uiteindelijk: ‘Heeft Betsy haar een naam gegeven?’

‘Mary.’

‘Ik hoopte op een zoon.’

‘Dat weet ik.’

‘Vanwege de smidse. Ik heb hulp nodig. Ik...’ Gegeneerd kapt hij zichzelf af. ‘Ik hou echt wel van mijn dochters.’

‘Ik heb niet anders beweerd.’

‘Het is alleen maar dat ik meer handen nodig heb. Er is zo veel werk te doen. En ik wilde hem het vak leren.’

Ik neem niet de moeite hem te zeggen dat er geen ‘hem’ is en dat kinderen toch weinig kunnen uitrichten in een smederij. Dat het zeker een decennium zou duren voordat een zoon – als hij die had – misschien een piepkleine bijdrage kon leveren aan het familiebedrijf.

‘Je hebt John Cowan om je te helpen. En misschien krijg je nog een zoon. Betsy is nog jong. Net als jij.’

Charles knikt, alsof hij een belangrijk besluit neemt. ‘We moeten volgende keer gewoon beter ons best doen. Daar zal ik wel voor zorgen.’

Dwaze kerel.

Ik zet een stap in de richting van de gloeiende stenen en steek mijn hand uit tot die op Charles' onderarm landt. Die is gespierd en zit vol littekens, warm van het vuur. Eventuele haren die daar ooit groeiden zijn al lang en breed verschroeid.

'Zeker een paar maanden niet,' zeg ik tegen hem. 'Minimaal. Als je een zoon wilt, moet je haar lichaam de kans geven zich te herstellen. En zelfs dan is het God, en niet jij, die kiest wat je krijgt. Hoor je wat ik zeg?'

'Ik ben niet wreed,' zegt hij.

Alleen maar veeleisend en ondankbaar. Maar dat zeg ik niet hardop. Hij is het soort man dat de waarheid wel wil horen, maar alleen als je hem die indirect voorlegt.

'Maar Betsy heeft nu meer nodig. Je moet zacht zijn voor haar. En geduldig.'

Hij zegt niks en dus knijp ik nog even stevig in zijn onderarm en laat hem doorwerken. John Cowan, die klaar is voor vandaag, heeft zich teruggetrokken op de vliering aan de andere kant van de smidse. De jongeman is groot, heeft de bouw van een os en is niet veel slimmer. Op dit moment is hij diep verzonken in een luidruchtige slaap, zowel geheel onwetend van het nieuwe leven dat deze wereld net heeft betreden, alsook doof voor het gebonk van de hamer van zijn meester. Johns dagen zijn gevuld met kletterend metaal, dus waarom zouden zijn dromen anders zijn?

Ik loop terug naar het huisje, vind een leeg plekje naast het vuur, en strek me uit op het strobed dat daar voor mij is gemaakt. Over een paar uur zullen Betsy's vrouwen opstaan om een maaltijd te bereiden te ere van het nieuwe leven. Het is een gangbaar ritueel in Hallowell. Een kind wordt geboren en er wordt een maaltijd opgediend. Soms is het een elegant gebeuren, geserveerd op een linnen tafelkleed, andere keren is het een spartaans, koud geheel dat haastig bijeen is gezocht. Soms slaap ik in een extra bed, soms is er voor mij geen enkele plek om mijn ogen even te sluiten. Meer dan eens heb ik de nacht zittend in een stoel doorgebracht, elke keer opschrikkend als mijn hoofd opzij zakt. Maar vandaag is redelijk

typerend voor de meeste bevallingen die ik bijwoon. Een bescheiden huis, een normale bevalling, een eenvoudig bed en in de ochtend een stevig ontbijt.

Ik krul me op, drapeer mijn jas over me heen, tuur naar de ruw-houten balken aan het plafond en luister naar de geluiden in de kamer. Zacht gesnurk, geschuifel en gefluister als Betsy's vrouwen ook gaan slapen. Net als mijn oogleden zwaar worden, gaat de voordeur open en loopt Charles over de krakende vloer naar de slaapkamer. Ik luister of ik woede hoor, maar het zijn enkel de geluiden van een man die zachtjes tegen zijn vrouw fluistert.

Gevoelsmatig heb ik mijn ogen nog maar net gesloten als ik word gewekt door een grote, eeltige hand op mijn schouder. Het is Charles, een lantaarn in de andere hand, urgentie in zijn stem.

‘Mevrouw Ballard,’ fluistert hij, ‘u moet opstaan.’

Mijn ogen schieten naar de slaapkamer waar ik moeder en kind heb achtergelaten, bang dat vannacht opeens iets is misgegaan.

‘Zij zijn in orde.’ Hij wijst naar de voordeur. ‘Maar er is iemand die u wil spreken. Zegt dat het dringend is.’

Er is hooguit een uur verstreken sinds ik in slaap ben gevallen. Het voelt alsof er spinnenwebben in mijn hoofd zitten en katoen in mijn ogen, maar ik trek mijn jas een beetje strakker om mijn schouders en volg hem naar buiten. De koude wind slaat me genadeloos in het gezicht en ik hap huiverend naar adem.

Charles houdt de lantaarn hoger en ik herken de man voor ons, zittend op een paard. Hij is van middelbare leeftijd, doorsnee lengte en matige aantrekkelijkheid, maar ik begrijp niet wat hij hier doet, waarom hij niet al halverwege naar Long Reach op een vlot zit met mijn zoon.

James Wall straalt het soort uitputting uit dat je alleen hebt na een hele nacht op te zijn geweest in deze afgrijselijke kou. Zijn ogen zijn rood omrand, zijn haar steekt alle kanten op, zijn gezicht is ongeschoren. Hij likt zijn gesprongen lippen. ‘Neem me niet kwalijk,

Martha,' zegt hij. 'Ik wilde niet storen, maar je bent nodig in de stad.
En wel direct.'

'Ik dacht dat jij en Jonathan uren geleden al op het vlot waren
vertrokken?'

'Dat is ook zo,' zegt hij, 'maar er is een ongeluk gebeurd.'

Het waargebeurde verhaal van een vroedvrouw die weigerde de waarheid te verbloemen

1789. Wanneer de rivier van het plaatsje Hallowell dichtvriest en er onder het ijs een dode man blijkt te liggen, wordt Martha Ballard gevraagd het lijk te schouwen. Als vroedvrouw weet zij precies wat er speelt in het dorp en in haar dagboek houdt ze niet alleen bij wie er worden geboren en overlijden, maar ook welke misdaden er achter gesloten deuren plaatsvinden.

Al snel is Martha ervan overtuigd dat het om een moord gaat, maar de lokale dokter zet haar vermoedens weg als roddelpraat. Daarom besluit ze zelf op onderzoek uit te gaan. Haar zoektocht onthult niet alleen details over de moord, maar legt ook de onmogelijke positie van vrouwen bloot in een wereld waar mannen de baas spelen.

Ariel Lawhon is de veelgeprezen auteur van historische romans, die al in verschillende talen werden vertaald. Ze staat bekend om haar gedegen research, rijke schrijfstijl en intrigerende personages. Samen met haar man en vier zoons woont ze tussen de glooiende heuvels van Nashville (VS).

‘Fans van Claire Fraser uit *Outlander* zullen genieten van Martha, die dapper en uitgesproken is als het gaat om het beschermen van onschuldigen... Indrukwekkend.’

– The Washington Post

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

NUR 302

9 789029 737395